

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ประเทศไทยได้ประสบภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจ ในปี พ.ศ. 2540 (ชาชีวัฒน์ ศรีแก้ว, 2542 :142) สถาบันทางการเงินและบริษัทหลายแห่งได้ปิดกิจการลงส่งผลให้ประชาชนทุกระดับได้รับความเดือดร้อนอันเกิดจากมีรายได้ไม่เพียงพอจากรายจ่ายซึ่งผลมาจากการตกงาน ราคาสินค้าเกษตรตกต่ำ กำลังซื้อของคนในประเทศมีน้อย (วราภรณ์ สามโกเศศ, 2545 : 157) และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาวะปัจจุบันประเทศไทยกำลังเผชิญกับกระแสโลกาภิวัตน์ อันเป็นกระแสของการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีในระบบต่าง ๆ และการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์ อย่างต่อเนื่องทำให้ประเทศไทยมีการติดต่อเชื่อมโยงสัมพันธ์กับประชาคมโลกอย่างกว้างขวางมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ทำให้สังคมโลกโดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ และวิถีชีวิตปรับตัวไม่ทัน (ชาชีวัฒน์ ศรีแก้ว, 2545 : 41) และหากพิจารณาในรายละเอียดแล้วพบว่าเป็นการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมและการให้บริการในเขตเมืองเป็นสำคัญเท่านั้น ส่งผลทำให้เกิดความไม่มั่นคงทางด้านเศรษฐกิจที่กระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล ซึ่งก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างรายได้ของประชากรระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบทที่แตกต่างกันมากอย่างเห็นได้ชัด ความสำคัญดังกล่าวจึงเป็นการจุดประกายความคิดของรัฐบาล โดยการนำของ ฯพณฯ พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของปัญหา และตระหนักถึงสิ่งที่เกิดขึ้นจึงได้มีแนวคิดในการกำหนดนโยบายเพื่อปรับปรุงและพัฒนาประเทศในด้านต่าง ๆ อย่างเร่งด่วนในหลาย ๆ ด้าน เช่น นโยบายเศรษฐกิจ นโยบายการสร้างรายได้ นโยบายการพาณิชย์และเศรษฐกิจระหว่างประเทศ นโยบายด้านการพัฒนาแรงงาน ฯลฯ

นโยบายการสร้างรายได้ รัฐบาลได้สนับสนุนผลักดันให้มีกระบวนการสร้างรายได้ให้กับประชาชนทุกระดับ โดยส่งเสริมแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงตามศักยภาพของชุมชน ในระดับฐานรากของประเทศ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร รัฐบาลมุ่งเน้นการพัฒนาการผลิตภาคเอกชน และสร้างความเข้มแข็งเศรษฐกิจชุมชน โดยเชื่อมโยงการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเพื่อเป็นการเสริมรายได้ให้แก่ประชาชนในชนบท ซึ่งเป็นพลังส่วนใหญ่ของประเทศและจำเป็นต้องดำเนินการทุกวิถีทาง เพื่อลดและแก้ปัญหาทุกวิถีทาง

และแก้ปัญหาทางกลไกต่างๆ ของชนบทใหม่ ให้มีองค์ประกอบที่ดีขึ้นจึงจะสามารถทำให้ สังคมเข้มแข็งขึ้นได้ตามลำดับ ซึ่งยุทธวิธีที่สำคัญโดยจะดำเนินการพัฒนาใน 3 หลัก คือ สังคมมีคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญา และการเรียนรู้ และสังคมเอื้ออาทรสมานฉันท์ (ชาชีวัฒน์ ศรีแก้ว. 2545 : 5)

ความสำคัญดังกล่าว รัฐบาลจึงมีโครงการที่จะสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนเป็นหลัก เพื่อที่จะนำไปสู่การพัฒนาประเทศ ทั้งในด้านสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งที่ผ่านมาธุรกิจประเภท การทำอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมนั้น แม้ว่าตลาดงานต่างๆ จะได้ขยายไปยัง ภูมิภาคมานานแล้วก็ตาม ทุกอย่างที่ชุมชนหรือหมู่บ้านนั้น ๆ ผลิตสินค้าขึ้นล้วนแต่เป็น กระบวนการจัดทำขั้นพื้นฐานเท่านั้น โดยเป็นการนำวัตถุดิบจากธรรมชาติและทักษะ การผลิตของภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้และขายซึ่งจะขายได้ในราคาถูกในขณะที่สินค้า “แบรนด์เนม” ของต่างประเทศขายกันขึ้นละหลายหมื่นบาท ซึ่งสาเหตุหนึ่งนั้นก็เพราะ ขาดการสนับสนุน และส่งเสริมจากภาครัฐและภาคเอกชน (วิจิต นันทสุวรรณ. 2544 : 3) ดังนั้นรัฐบาลจึงเกิดแนวความคิดในการที่จะฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจขึ้นใหม่ โดยเน้นโครงการที่ สำคัญอีกโครงการหนึ่งซึ่งเริ่มส่งเสริมและสนับสนุนลงสู่ภูมิภาคนั้นก็คือ “โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” (One Tambon one Product) ในการที่จะส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพสินค้า ผลิตภัณฑ์ (Product Development) ของชุมชนขึ้น โดยให้แต่ละชุมชนมีผลิตภัณฑ์ที่ดีและ แฉ่น ๆ อย่างน้อยหนึ่งผลิตภัณฑ์จากตำบลนั้น ๆ ซึ่งขบวนการสร้างรายได้โดยการพึ่งพาตนเอง เป็นแนวคิดที่เน้นการสร้างรายได้จากผลิตภัณฑ์ในแต่ละหมู่บ้านหรือตำบล แนวคิดนั้น สนับสนุนและส่งเสริมให้ท้องถิ่นสามารถสร้างผลิตภัณฑ์และมีตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ ในท้องถิ่น โดยที่ท้องถิ่นนั้น ๆ จำเป็นต้องพึ่งพาตนเองเป็นหลัก สิ่งเหล่านี้จะเป็นเครื่องมือ ที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีความคิดที่จะปรับปรุงอย่าง สร้างสรรค์ และพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ของชุมชนให้ได้มาตรฐานตรงกับความต้องการ ของตลาดทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งจะเป็นการสร้างเสริมภูมิปัญญาของท้องถิ่นสู่ระดับสากล (Local Yet Global) อันจะส่งผลให้สังคมเมืองและสังคมชนบทมีความเข้มแข็งขึ้นตามลำดับ (กรมการพัฒนาชุมชน. 2545 : 22)

เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนในชนบทด้วยนโยบายการสร้างรายได้ของรัฐบาล ตามแผนปฏิบัติงาน โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ซึ่งเป็นแนวคิดของนายกรัฐมนตรีน พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร ที่จะสร้างความเจริญให้แก่ชุมชนสนับสนุนและส่งเสริมให้

ท้องถิ่นสามารถสร้างผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างรายได้ในแต่ละหมู่บ้านหรือตำบลด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านสินค้าและบริการออกสู่สากล เพื่อให้ชุมชนมีความสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยสร้างกิจกรรมที่อาศัยศักยภาพและภูมิปัญญาของท้องถิ่นนั้น การจักสานเป็นอาชีพของประชาชนในท้องถิ่นแต่ดั้งเดิมจึงได้รับการสนับสนุนจากโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์นี้ เครื่องจักสานช่วยสร้างรายได้และบรรเทาปัญหาความยากจนได้ในระดับหนึ่ง แต่เนื่องจากปัญหาของการขาดเงินทุนเพื่อใช้เป็นทุนหมุนเวียนและการขาดบุคลากรที่มีความรู้ทางการตลาดเพื่อนำผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาด และไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อสร้างองค์กรที่เข้มแข็งผู้ผลิตไม่สามารถกำหนดราคาของผลิตภัณฑ์ได้ ผลิตภัณฑ์จึงมีราคาถูก ทำให้รายได้จากการจักสานไม่แน่นอน จากปัญหาเหล่านี้จึงเป็นปัญหาที่น่าสนใจและน่าศึกษาเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานพื้นบ้านของไทยให้อยู่กับชนบทไทยให้เป็นที่ยอมรับของคนไทย และสามารถสร้างรายได้ให้ชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง จากแนวคิดของโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ซึ่งอาจจะเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกรได้อย่างหนึ่ง และจากแนวทางแก้ไขนี้ จำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากทุกฝ่าย ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน โดยเฉพาะครอบครัวของเกษตรกรเองควรมีส่วนร่วมในการวางแผนและพัฒนาชุมชนของตนเอง

จากปัญหาความยากจนอันเกิดจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำและการแก้ปัญหาตามนโยบายของรัฐบาลดังกล่าวข้างต้น สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดร้อยเอ็ดจึงได้ปรับแผนพัฒนาจังหวัดให้เป็นไปตามแผนระดับประเทศโดยการกำหนดนโยบายสร้างรายได้ภายใต้โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ บ้านหนองขาม ตำบลหนองขาม อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นชุมชนหนึ่งที่มีอาชีพเสริม โดยการสานมวนนึ่งข้าว มีการรวมกลุ่มแต่ยังไม่เข้มแข็ง ซึ่งผู้ผลิตส่วนใหญ่เป็นคนในแต่ละครัวเรือน ซึ่งใช้ทุนส่วนตัวของตนเอง โดยไม่มีการสั่งซื้อหรือมีสัญญาจ้างในลักษณะธุรกิจที่แน่นอน ใช้แรงงานในครัวเรือนเป็นหลัก ทำเป็นอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวอีกทั้งยังเป็นการผลิตสำหรับการบริโภคภายในท้องถิ่น สำหรับวิธีการจำหน่ายนั้น จะจำหน่ายภายในท้องถิ่นและในพื้นที่อำเภอใกล้เคียง ซึ่งวิธีในการผลิต ผู้ผลิตจะได้รับการถ่ายทอดฝึกหัดจากบรรพบุรุษสืบทอดติดต่อกันมาชั่วลูกชั่วหลาน แต่ทุกวันนี้วิธีการผลิตและการตลาดยังไม่ได้รับการส่งเสริมและพัฒนาในแนวทางที่ถูกต้องตามหลักวิชาการและเทคโนโลยีที่เหมาะสม ซึ่งในอดีตจะพัฒนารูปแบบมาจากประสบการณ์ที่ได้รับมา แล้วนำมาบูรณาการใช้กับการผลิตและการตลาดได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น หากแต่การดำเนินงานที่จะให้ประสบความสำเร็จได้นั้น จำเป็นต้องประกอบด้วย

กระบวนการทำงานที่ชัดเจนสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจและการตลาดในปัจจุบันซึ่งปัญหาสำคัญก็คือ การขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ทางด้านการตลาดที่จะมาช่วยวางแผนการผลิต การตลาด การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ การขาดองค์กรที่จะเข้ามาทำหน้าที่ด้านการตลาดอย่างถาวร การขาดแคลนเงินทุนในการผลิต และปัญหาด้านการผลิต ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ที่ได้ไม่ตรงกับความต้องการของตลาด คุณภาพไม่ได้มาตรฐาน

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นประเด็นปัญหาที่น่าสนใจ จึงทำการศึกษาเพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทเครื่องจักสานมวย ของบ้านหนองขาม ตำบลหนองขาม อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยการศึกษา การผลิต การตลาดและปัญหาอุปสรรคของสินค้าเครื่องจักสานมวย ของประชาชนบ้านหนองขาม ตำบลหนองขาม อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด ให้มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดรายได้ที่เพิ่มขึ้นของแต่ละครัวเรือนในอนาคต

ปัญหาการวิจัย

สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องจักสานมวย ของชาวบ้านหนองขาม ตำบลหนองขาม อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด ยังไม่ได้รับการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการผลิต และการตลาดเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการส่งเสริมสนับสนุน และแสวงหาแนวทางพัฒนาตามหลักวิชาการและเทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อการผลิตและการจำหน่ายสินค้ามีประสิทธิภาพและมีคุณภาพตรงตามความต้องการของตลาด

คำถามการวิจัย

ปัจจุบันสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องจักสานมวย ของชาวบ้านหนองขาม ตำบลหนองขาม อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด มีวิธีการผลิต การตลาดและปัญหาอุปสรรคอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาการผลิตสินค้าเครื่องจักสานมวย ของชาวบ้านหนองขาม ตำบลหนองขาม อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อศึกษาการตลาดเครื่องจักสานมวย ของชาวบ้านหนองขาม ตำบลหนองขาม อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด
3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการผลิตและการตลาด เครื่องจักสานมวย ของชาวบ้านหนองขาม ตำบลหนองขาม อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด จะได้แนวทางในการพัฒนาในอนาคต

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการวิจัย ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาการดำเนินงานในด้านกระบวนการผลิต และการตลาด สินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทเครื่องจักสานมวย บ้านหนองขาม ตำบลหนองขาม อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด
2. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ในการวิจัย คือ บ้านหนองขาม หมู่ที่ 1 ตำบลหนองขาม อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด
3. ขอบเขตด้านระยะเวลา การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เวลาเริ่มตั้งแต่วันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2548 – 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2549

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. มวย หมายถึง เครื่องจักสานที่ทำจากไม้ไผ่ มีรูปร่างลักษณะทรงกระบอก ส่วนบนเป็นวงกลมใหญ่กว่าส่วนล่าง ส่วนล่างเล็ก สำหรับสวมลงหม้อหนึ่งข้าว บางท้องถิ่นเรียกว่า หวด ใช้ประโยชน์ในการนึ่งข้าวและอาหารอื่นที่ต้องการให้สุกด้วยไอน้ำของความร้อน
2. เครื่องจักสาน หมายถึง ของใช้ในครัวเรือนที่สานด้วยดอกไม้ไผ่หรือวัสดุอื่น ๆ
3. ไม้ไผ่บ้าน หมายถึง ไม้ไผ่สีสุกลำต้นมีขนาดใหญ่ลำตรง เป็นไม้ไผ่ที่นำมาใช้ในการสานมวย
4. ตัด หมายถึง การใช้เลื่อยหรือมีดแบ่งไม้ไผ่ออกเป็นท่อน ๆ

5. ผ่า หมายถึง การใช้มีดที่มีความคมกดลงบนหน้าตัดไม้ไผ่จากโคนไปหาปลาย
6. จัก หมายถึง การใช้คมมีดแบ่งส่วนไม้ไผ่ออกเป็นเส้นบาง ๆ
7. เหลา หมายถึง การนำเส้นตอกที่จักแล้วมาเหลาให้ละเอียดเสมอกันยิ่งขึ้น
8. ดอก หมายถึง ไม้ไผ่เส้นบาง ๆ ที่ได้จากการจัก (สั้น ๆ)
9. ดอกยั้ง หมายถึง ดอกที่วางในแนวตั้งเมื่อทำการสาน
10. ดอกป็น หมายถึง ดอกที่ถูกจักทางเบนขนานไปกับหลังตัวไม้ไผ่
11. ส่วย หมายถึง การเหลาไม้ให้มีความกว้างเล็กลงเรื่อย ๆ
12. มิดโต้ หมายถึง มิดที่มีขนาดใหญ่ ใช้สำหรับตัด เจียน ผ่า จัก เหลาไม้ไผ่

ก่อนทำเป็นเส้นตอก

13. การสานลายสอง หมายถึง การสานตอก โดยแถวที่ 1 ช่ม 2 ยก 2 ช่ม 2 แถวที่ 2 ยก 1 ช่ม 2 ยก 2 ช่ม 1
14. การสานลายเวียน หมายถึง การสานตอก โดยเริ่มจากซ้ายไปขวา ดอกเส้นที่ 1 ยก 1 ช่ม 2 ยก 1 ช่ม 1 ดอกเส้นที่ 2 ยก 2 ช่ม 2 ยก 2
15. การขายปลีก หมายถึง การจำหน่ายสินค้ามวຍให้ผู้บริโภคโดยตรง พ่อค้าปลีกจะรับสินค้าจากผู้จำหน่าย
16. ตัวแทนจำหน่าย หมายถึง ผู้รวบรวมสินค้ามวຍจากแหล่งผลิต หรือผู้ผลิต ตัวแทนจำหน่ายจะเป็นผู้ดำเนินการจัดส่งสินค้าให้ผู้ค้าปลีก
17. แรงงาน หมายถึง การกำหนดค่าแรงตัวเองและผู้อื่น ในการประกอบกิจการนั้น ตามค่าแรงขั้นต่ำหรือพอเหมาะกับสภาพเศรษฐกิจเป็นหลัก และนำมารวมเข้ากับต้นทุนการผลิต เพื่อให้การประกอบการนั้นมีความมั่นคง
18. การตลาด หมายถึง การติดต่อซื้อขายกันทุกหนทุกแห่ง ไม่ว่าจะ มีสินค้าและการประกอบการอยู่ที่ใด เช่น ห้างร้าน โรงงานสำนักงาน และสามารถติดต่อสื่อสารซื้อขายกันได้หลายรูปแบบ
19. ตลาด หมายถึง สถานที่ที่มีสินค้านวมอยู่เป็นหมู่พวก เป็นแหล่งเฉพาะมีสินค้าให้เห็นให้เลือก สามารถสั่งซื้อได้ทันที การชำระเงินอาจเป็นเงินสด เครดิต ขึ้นอยู่กับข้อตกลงหรือสัญญาซื้อขายระหว่างผู้จำหน่ายและผู้ซื้อ
20. ผลิตภัณฑ์ หมายถึง มวຍนึ่งข้าว
21. การผลิต หมายถึง การสานมวຍ
22. การจำหน่าย หมายถึง การขายมวຍ

23. อาชีพหัตถกรรม หมายถึง อาชีพเสริมหรืออาชีพรอง มักจะมีการทำในยามว่าง จากฤดูกาลทำนา หรือเมื่อมีเวลาว่าง ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ชุมชนท้องถิ่น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลที่ได้จากการวิจัย จะทำให้สามารถพัฒนาการผลิต และการตลาดของสินค้า หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องจักสานมวย ของชาวบ้านหนองขาม ตำบลหนองขาม อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด ที่ตรงตามความต้องการของตลาด อันจะนำไปสู่การผลิต และการตลาดสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ประเภทเครื่องจักสานมวย ของชาวบ้านหนองขาม ตำบลหนองขาม อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY